

MEDIATUTKIMUKSEN TUTKIMUS MEILLÄ JA MUUALLA

Joukkoviestintä- ja mediatutkimuksen vakiintumattomuus näkyy parhaiten siinä, että ala ei paria poikkeusta lukuun ottamatta ole kyennyt synnyttämään omaa tieteentutkimuksen perinnettä. Saksalainen oppialaa koskeva tutkimus on ollut omaa luokkaansa jo 1920-luvulta lähtien. Yhdysvalloissa vastaava systemaattinen harrastus heräsi selvästi myöhemmin ja vakiintui vasta 1980-luvulle tultaessa. Meillä yhtenä virstanpylväänä on ollut epäilemättä Hannu Himasen (1975) pro gradu -työ, joka kartoittaa suomalaisen – kuten sitä aikanaan kutsuttiin – tiedotustutkimuksen historiaa 1920-luvulta 1970-luvulle. Joukkoviestintätieteeseen kohdistuva suomalainen tutkimus on jäänyt silti satunnaiseksi, eikä siitä ole esittänyt kovin monia artikkeleita pitempiä näyttöjä.

Lukija tarttuukin suurin odotuksin Juha Herkmanin ja Miika Vähämaan *Viestintätutkimuksen nykytila Suomessa* -työhön (2007), joka on toistaiseksi laajin yritys suomalaisen mediatutkimuksen poikkileikkaukseksi. Ongelmana on vain, että sen myötä tutkimus tuntuu astuneen kolmessa vuosikymmenessä harppauksen taaksepäin. Asia voidaan ilmaista myönteisemminkin: Herkmanin ja Vähämaan työ on vain yksi osoitus siitä, miten vähän tieteentutkimus ja sille luonteenomaiset menettelytavat ovat juurtuneet suomalaiseen mediatieteen maaperään. Pulma on siis kollektiivinen siinä missä yksilöllinenkin. Jotta se ei jäisi pysyväksi, on syytä pitää yllä keskustelua joukkoviestintä- ja mediatutkimuksen tutkimuksesta. Käytänkin Herkmanin ja Vähämaan tapausta tähän tarkoitukseen.

MEDIATUTKIMUKSEN TUTKIMUKSEN PERUSVAIHTOEHDOT

Osana yleisempää tieteentutkimusta joukkoviestintä- ja mediatutkimuksen tutkimukselle on vakiintunut oma kysymyksenasettelunsa. Yksi sen parhaista tiivistyksistä on Stefanie Averbeckin ja Arnulf Kutschin (2002) tarkastelu, joka jakaa tieteen ideasisältöihin (*Ideengestalt*) ja niiden sosiaalisiin toteuttajiin (*Sozialgestalt*). Toisin sanoen mediatutkimusta voidaan tarkastella sen nojalla, mitä se todellisuudesta väittää (miten se sitä ”konstruoii”), kuin myös siltä kannalta, ketkä väitteitä esittävät ja missä yhteyksissä. Erottelu on yksinkertainen, mutta Averbeck ja Kutsch kykenevät rakentamaan sen varaan hyvin monipuolisen mediatutkimuksen tutkimuksen ohjelman ja eri tutkimustyyppien luokittelun. Jos samaa asiaa tarkastelee induktiivisemmin, lähtemällä kansainvälisen ja kotimaisen tutkimuksen hajonnasta, alueen voi mielestäni tiivistää neljään päälähestymistapaan tai kysymyksenasetteluun. Luonnehdin niitä seuraavassa lyhyesti antamalla joitakin epäsystemaattisia viitteitä töihin, jotka edustavat kutakin ideaalityyppejä.

Historiantutkimus. Kiinteä osa minkä tahansa tieteenalan vakiintumista on kasvava tietoisuus sen omasta historiasta. Tyypillisimmät tapaukset koskevat oppi- ja henkilöhistoriaa. Saksassa ne kehittyivät ensinnä pisimmälle, niin että alan historiankirjoitus alkoi jo 1920-luvulla ja tuotti heti toisen maailmansodan päättymisen jälkeen ensimmäisen laajan kokonaisuesityksen (Groth 1948). Henkilöhistorioilla ja -muotokuvilla on myös ollut pitkään selvä paikkansa saksalaisessa tutkimuksessa (esim. Kutsch 1984) – lähin yhdysvaltalainen vastine niille on Rogers (1994). Oppi- ja henkilöhistoriaa välittävänä voi nähdä laitoshistorian, jonka kohteena on yliopisto- ja tutkimuslaitosten rooli. 1900-luvun tieteen keskeisenä syntypaikkanaahan on ollut yliopisto, niin että sanomalehtitieteen, tiedotusopin ja viestintätieteen – nimet vaihtelevat aikakaudesta ja maasta toiseen – laitosten perustamisella on ollut ratkaiseva merkitys alan tutkimusmahdollisuuksien kehittymiselle. Saksassa mediatutkimuksen keskeisten laitosten – Mainz, München, Hampuri, Berliini – historiaa on käsitelty useamminkin erillistöissä (esim. Bruch & Roegele 1986; Meyen & Löblich 2006:een sisältyy erinomainen saksalaisen mediatutkimuksen tutkimuksen bibliografia).

Metodologinen tutkimus. Metodologisella tutkimuksella tarkoitetaan tieteen-teoreettista tutkimusta ja tieteenala-analyysiä. Se käsittelee joukkoviestintätutkimuksen kohdetta, peruskäsitteitä, osa-alueita, menetelmiä, koulukuntia, tiedekäsityksiä ja muita vastaavia kysymyksiä. Mediatutkimuksen historian ja metodologian tutkimus muodostavat keskenään niin sanotun hermeneuttisen kehän: jotta voi tutkia alan historiaa on jo tiedettävä, mistä alassa on kyse, ja päinvastoin. Metodologinen tutkimus on noussut esiin yleensä alan muutosvaiheissa, kun paineet tutkimuskohteen muuttamiseksi ovat kasvaneet ja uudet teoriaperinteet ovat alkaneet kyseenalaistaa vakiintuneita tarkastelutapoja ja pyrkineet samalla legitimoimaan omaansa. Tällainen tilanne oli erityisesti 1920- ja 1930-luvulla, kun sanomalehdistön lisäksi tutkimusta haluttiin laajentaa elokuvaan ja radioon (Dovifat 1934; Traub 1933), 1960- ja 1970-luvulla, kun marxismi, psykoanalyysi ja semiotiikka haastoivat *mass communication researchin* (Bisky 1976; Morin 1971), ja 1980- ja 1990-luvulla kulttuurintutkimuksen ja feminismin nousun myötä (Fiske 1982; Van Zoonen 1994).

Sosiologinen tutkimus. Mediatutkimuksen sosiologinen tutkimus kohdistuu kysymyksiin kuten, ketkä valikoituvat mediatutkijoiksi, mitkä yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat tutkimusaiheiden valintaan, mikä rakenne mediatutkijoiden tiedeyhteisöllä on ja mikä on valtion tiedepolitiikan asema tutkimuksen suuntaamisessa. Näin tieteen- ja tiedonsosiologinen näkökulma voi tilanteen mukaan liittoutua professio-, sukupolvi- tai valtasosiologian kanssa. Esimerkkinä ensimmäisestä vaihtoehdosta on mediatutkimuksen ammattiyhteisön koheesion (Barnett & Danowski 1992) ja yksittäisten mediatieteilijöiden urakehityksen tutkimus (Meyen 2004). Toista vaihtoehtoa sivuaa Jostein Grisprudin (1989) analyysi kulttuurintutkimuksen noususta, joka selittyy työväenluokkaistaustaisen sukupolven tulolla yliopistoon. Valtasosiologiseen tulokintakehykseen turvautui taas paljossa seitsemänkymmenluvun marxismi, kun tehtävänä oli selittää niin sanotun porvarillisen hegemonian jatkuvuus alalla (esim. Dröge 1973). Omana alueenaan sosiologinen tutkimus on herättänyt selvästi vähemmän kiinnostusta kuin historiallinen ja metodologinen, puhumattakaan tiedeviestinnän tutkimuksesta.

Tiedeviestinnän tutkimus. Yhdeksi osa-alueeksi mediatutkimuksen tutkimuksessa on vakiintunut alan tiedejulkaisujen erittely, osin ulkoakateemisista syistä. Nimittäin yliopistojen nykyisen tuloksellisuusajattelun voimistuttua 1980-luvulta lähtien on tarvittu määrällisiä tunnuslukuja, joiden avulla voidaan panna järjestykseen eri maita, yliopistoja, laitoksia ja yksittäisiä tutkijoita. Bibliometriasta on näin muodostunut tiedeviestinnän tutkimuksen näkyvin haara, jota on tarvittu niin sanottujen impaktipisteiden laskemiseen viiteanalyysin avulla. Tätä laajemmassa mielessä mediatutkimuksen tiedeviestinnän tutkimus on ollut kiinnostunut kysymyksistä kuten, mihin osa-alueisiin tutkimus jakaantuu, miten se on levinnyt maantieteellisesti ja mitä sen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta voidaan sanoa. Laajoja julkaisumääriä käsittelevä tiedeviestinnän tutkimus soveltaa yleensä määrällistä sisällönerittelyä, jonka käytölle on vakiintunut omat standardinsa. Hans-Bernd Brosius (1998) on tutkinut sen keinoin alan saksalaisen haaran koheesiota, Ulla Carlsson (1988) muun muassa ruotsalaisten mediatutkijoiden lukeneisuutta (alan klassikkojen tuntemusta) sekä Rasha Kamhawi ja David Weaver (2003) amerikkalaisen tutkimuksen trendejä kuten laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhteiden kehitystä.

PALUU TAAKSEPÄIN

Ei ole sattuma, että mediatutkimuksen tutkimuksen vakuuttavimpia näyttöjä löytää Saksasta ja Yhdysvalloista. Nämähän ovat ne kaksi maata, joissa – varsinkin Saksassa – ala oli jo pitkälle muotoutunut maailmansotien välisenä aikana. Molemmat maat ovat näyttäneet myös suuntaa modernin yliopistojärjestelmän kehitykselle. Alan professionalisoituminen – tieteentekijöiden järjestäytyminen ja ammatillisen minäkuvan luonti – on näin ollut niissä toista luokkaa kuin maissa, joissa mediatutkimuksen vakiintuminen alkoi vasta 1960-luvulla tai sen jälkeen. Suomesta mediatutkimus sai pysyvän jalansijan 1940- ja 1950-luvuilla saksalaisen sanomalehti- (Eino Suova) ja elokuvatieteen (Helge Miettunen) ansiosta. Seuraavien kahden vuosikymmenen kurssinmuutos, ensin MCR:n ja sitten marxismin suuntaan, oli kuitenkin niin suuri, että saksalaisen perinteen vaikutus kuihtui kokoon. Tämä on näkynyt myös suomalaisen joukkoviestintätieteen tutkimuksen perinteenmuodostuksessa, johon on vaikuttanut amerikkalainen, mutta ei juuri lainkaan saksalainen suuntaus.

Ongelmana on kuitenkin se, että kolmekymmentä vuotta Hannu Himasen (1975) uraauurtavan pro gradu -työn jälkeen suomalaisen mediatutkimuksen tutkimus on edelleen alkutekijöissään, eikä alalla ole tarjottavanaan mitään sosiologian (Alapuro ym. 1992) tai kirjallisuustieteen (Varpio 1986) veroista esitystä menneisyydestään. Huolestuttavinta on oikeastaan se, että nykyennolla suomalaisen mediatutkimuksen historiaa jää kokonaan kirjoittamatta näköpiirissä olevana aikana. Meiltä puuttuvat aiheesta kiinnostuneet ihmiset ja tietoisuus tieteentutkimuksen menettelytavoista ja standardeista. Tässä suhteessa Herkmanin ja Vähämaan (2007) tuore selvitys 2000-luvun alun suomalaisesta mediatutkimuksesta on oireellinen.

Viestintätutkimuksen nykytila Suomessa on Helsingin yliopiston Viestinnän tutkimuskeskus CRC:n tilaustyö, jonka rahoittajana on toiminut Helsingin Sanomain Säätiö. Tutkimuksen aineistona ovat valmiit tilastot, omat havainnot ja haastateltavilta saadut tiedot. Tekijöiden mukaan työ antaa ”hyvän yleiskuvan

siitä viestintätutkimuksesta, jota Suomessa tällä hetkellä tehdään” (Herkman & Vähämaa 2007, 6; kursivointi TM). Esitän kolme syytä, miksi itsekehua ei tule ottaa täydestä. Pikemmin se vahvistaa arviotani suomalaisen mediatutkimuksen tutkimuksen nykytilasta Suomessa.

(1) Herkman ja Vähämaa eivät ole keskittyneet varsinaiseen tutkimukseen – siis tieteellisiin artikkeleihin ja monografioihin – vaan laajentaneet aineistonsa kattamaan myös kaikki opinnäytteet. Itse asiassa yli puolet niistä töistä, joiden nojalla he pyrkivät luonnehtimaan suomalaista tieteellistä tutkimusta, ovat pro gradu -töitä. Asian tekee entistä vakavammaksi se, että tutkijoilla ei ole lainkaan omaa luokkaa monografioille, he eivät ota huomioon kokoomateoksissa julkaisuja artikkeleita erillisinä havaintoyksikköinä ja he ovat jättäneet kokonaan pois suomalaisten tutkijoiden ulkomaisissa lehdissä sekä kokoomateoksissa julkaistavat työt – monografioista puhumattakaan. Koska aineisto on näin pahasti vinoutunut, ei lukija tiedä, mitä asiaa niistä kerätty tieto oikeastaan käsittelee.

(2) Kirjallista aineistoon Herkman ja Vähämaa ovat tutkineet määrällisellä sisällönerittelyllä, mutta haastatteluaineiston analyysin toteutuksesta he eivät sano mitään täsmällistä. Molempiin sisältyy kuitenkin vakavia tulosten validiteettia ja reliabiliteettia koskevia puutteita. Validiteettivajeesta kärsii sisällönerittely. Tekijät ovat näet luokitelleet tutkimuksia pelkästään niiden nimen perusteella, siis tutustumatta itse töihin. On toki mahdollista, että koodausten reliabiliteetti voidaan tällä tavalla pitää korkeana, mutta menettelytapa ei anna mitään takeita vastaavasta validiteetin korkeudesta. Se voidaan varmistaa vain tutustumalla aineistoon. Reliabiliteettivajeesta kärsii puolestaan haastatteluaineiston analyysi. Koska tekijät eivät kerro, miten he ovat koodanneet avovastauksina kerätyt tietonsa, ei kukaan voi myöskään sanoa, millä tavalla niitä on voitu käsitellä toistensa kanssa vertailukelpoisina. Kun Herkman ja Vähämaa (2007, 79) antavat tarkkoja lukuja haastatteluissa esiintyvien väitteiden jakaumista, puhe ei saa mitään tukea survey-tutkimuksen logiikasta.

(3) Herkman ja Vähämaa ovat tieteen­tutkijoiksi liian vähän kiinnostuneita tieteen­stä. Heillä ei ole mitään sanottavaa Suomen tiedejärjestelmästä, erityisesti humanistisista ja yhteiskuntatieteistä – ikään kuin nämä asiat olisivat marginaalisia suomalaisen mediatutkimuksen ymmärtämisen kannalta. Näin lukijalle ei anneta myöskään eväitä tunnistaa sellaisia 1990-luvun ja 2000-luvun alun mediatieteen trendejä kuin: feminismin vakiintuminen, marxismin paluu ja mediafilosofian nousu, pragmatismien yllättävän nopea eteneminen, anglo-amerikkalaisen hegemonian syveneminen tai orastava kiinnostus kognitivismiin. Esimerkiksi feminismiä ei työssä edes mainita ja marxismi otetaan kerran esiin varoittavana esimerkkinä ”muodista”.

Herkmanin ja Vähämaan työhön ei olisi syytä tarttua sen enempää, ellei se maan johtavan yliopiston tutkimuslaitoksen tuotteena samalla ilmentäisi mediatutkimuksen tutkimuksen jatkuvaa puutostilaa meillä. Minkään vakiintuneen tieteenalan tutkimuslaitos ei uskaltaisi laskea käsistään työtä, joka niin ilmiselvästi heijastaa tietämättömyyttä oman oppiaineensa tutkimuksen kansainvälisistä mittapuista.

Kirjallisuus

- Alapuro, Risto, Matti Alestalo, Elina Haavio-Mannila (toim.) (1992)** Suomalaisen sosiologian historia. Porvoo: WSOY.
- Averbeck, Stefanie & Arnulf Kutsch (2002)** Thesen zur Geschichte der Zeitungs- und Publizistikwissenschaft 1900–1960. *Medien und Zeit* 17:2–3, 57–66.
- Barnett, George A. & James A. Danowski (1992)** The Structure of Communication: A Network Analysis of the International Communication Association. *Human Communication Research* 19:2, 264–285.
- Bisky, Lothar (1976)** Zur Kritik der bürgerlichen Massenkommunikationsforschung. Berlin [DDR]: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Brosius, Hans-Bernd (1998)** Publizistik- und Kommunikationswissenschaft im Profil: Wer publiziert in "Publizistik" und "Rundfunk und Fernsehen"? *Rundfunk und Fernsehen* 46:2–3, 313–332.
- Bruch, Rüdiger von & Otto B. Roegele (Hrsg.) (1986)** Von der Zeitungskunde zur Publizistik: Biographisch-institutionelle Stationen der deutschen Zeitungswissenschaft in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Frankfurt am Main: Haag + Herchen.
- Carlsson, Ulla (1988)** Masskommunikationsforskning i Sverige 1977–1987: en översikt. *NORDICOM-Nytt/Sverige* 1–2, 13–36.
- Dovifat, Emil (1934)** Die Erweiterung der zeitungskundlichen zur allgemein-publizistischen Lehre und Forschung. *Zeitungswissenschaft* 1, 12–20.
- Dröge, Franz (Mitarbeit von Ilse Modelmog) (1973)** Wissen ohne Bewusstsein: Materialien zur Medienanalyse der Bundesrepublik Deutschland. Frankfurt am Main: Athenäum.
- Fiske, John (1982)** Introduction to Communication Studies. London & New York: Methuen.
- Gripsrud, Jostein (1989)** 'High Culture' Revisited. *Cultural Studies* 3:2, 194–207.
- Groth, Otto (1948)** Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaft: Probleme und Methoden. München: Konrad Weinmayer.
- Herkman, Juha & Miika Vähämaa (2007)** Viestintätutkimuksen nykytila Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.
- Himanen, Hannu (1975)** Suomalaisen tiedotustutkimuksen synty ja kehitys: aineistoa tiedotusopin tieteenanalyysiin. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kamhawi, Rasha & David Weaver (2003)** Mass Communication Research Trends from 1980 to 1999. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 80:1, 7–27.
- Kutsch, Arnulf (Hrsg.) (1984)** Zeitungswissenschaft im Dritten Reich: Sieben biographische Studien. Köln: Hayit.
- Meyen, Michael (2004)** Wer wird Professor für Kommunikationswissenschaft und Journalistik?: Ein Beitrag zur Entwicklung einer Wissenschaftsdisziplin in Deutschland. *Publizistik* 49:2, 194–206.
- Meyen, Michael & Maria Löblich (2006)** Klassiker der Kommunikationswissenschaft: Fach- und Theoriegeschichte in Deutschland. Konstanz: UVK.
- Morin, Edgar (1971)** Nouveaux courants dans l'étude des communications de masse. Teoksessa Pierre Schaeffer et al. *Essais sur les mass media et la culture*. Paris: Unesco, 23–48.
- Rogers, Everett M. (1994)** A History of Communication Study: A Biographical Approach. New York: Free Press.
- Traub, Hans (1933)** Zeitung, Film, Rundfunk: Die Notwendigkeit ihrer einheitlichen Betrachtung. Berlin: Weidmann [virkaanastujaisaitelmä].
- Van Zoonen, Liesbet (1994)** Feminist Media Studies. London: Sage.
- Varpio, Yrjö (1986)** Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia. Porvoo: WSOY.